

УДК 159.98:004.77-057.87

DOI <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2024.1.17>

## ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ КІБЕРБУЛІНГУ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

**Онуфрієва Ліана Анатоліївна,**

доктор психологічних наук, професор,

завідувач кафедри загальної та практичної психології

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

<https://orcid.org/0000-0003-2442-4601><https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57214601047><http://www.researcherid.com/rid/R-5598-2018>**Чайковська Оксана Миколаївна,**

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри загальної та практичної психології

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

<https://orcid.org/0000-0003-0799-4987>

У статті розглянуто психологічні особливості кібербулінгу серед студентської молоді та проаналізовано сучасні погляди вчених на проблему. Здійснено теоретико-методологічний аналіз проблеми кібербулінгу в умовах освітнього середовища та виокремлено підходи до її вивчення.

Метою статті є емпіричне вивчення особливостей прояву кібербулінгу у студентської молоді. Висвітлено основні підходи щодо визначення терміна «кібербулінг», який характеризується як форма цькування учасників освітнього процесу, яка відбувається через використання електронних комунікаційних засобів, наприклад електронної пошти, мобільного телефону, особистих інтернет-сайтів, для навмисної, неодноразової та ворожої поведінки особи або групи, спрямованої на образу інших людей. З'ясовано, що кібербулінг може бути визначений за трьома критеріями: навмисність, тривалість-повторюваність і нерівність. Ці дії можуть призвести до серйозних наслідків для жертв, тому важливо приділяти належну увагу запобіганню кібербулінгу та захисту користувачів Інтернету від психологічного тиску та насильства. Проаналізовано ознаки кібербулінгу серед студентської молоді, зокрема в соціальних мережах.

Емпірично досліджено, що кібербулінг є поширеним явищем серед студентів, які користуються соціальними мережами. Визначено, що більшість здобувачів вищої освіти відчують на собі психологічне насильство в Інтернеті з різною періодичністю, що демонструє поширеність проблеми та необхідність подальшої розробки теоретичних засад та практичних досліджень кібербулінгу в освітньому середовищі. Підтверджено, що безпечне та позитивне онлайн-спілкування повинно бути головним пріоритетом у забезпеченні прав та добробуту студентської молоді. Отримані результати засвідчують необхідність проведення заходів для боротьби з кібербулінгом, що включають підтримку потерпілих та свідків, а також покладання відповідальності на кібербулерів.

**Ключові слова:** кібербулінг, кіберагресія, кібервіктимність, кібербулери, здобувачі вищої освіти, психологічне насильство в Інтернеті, онлайн-спілкування.

### **Onufriieva Liana, Chaikovska Oksana. Psychological features of cyberbullying manifestations among students**

The article examines the psychological features of cyberbullying among student youth and analyzes the modern views of scientists on the problem. The theoretical and methodological analysis of the problem of cyberbullying in the educational environment was carried out and approaches to its study were identified.

The purpose of the article is an empirical study of the characteristics of cyberbullying among student youth. There have been highlighted the main approaches to the definition of the term "cyberbullying", which was characterized as a form of harassment of participants in the educational process through the use of electronic means of communication, such as e-mail, mobile phone, personal Internet sites, for intentional, repeated and hostile behavior of a person or a group directed at the insult of other people.

*It is found that cyberbullying can be defined according to three criteria: intentionality, duration-repetition and inequality. These actions can lead to serious consequences for victims, so it is important to pay attention to the prevention of cyberbullying and the protection of Internet users from psychological pressure and violence. The signs of cyberbullying among student youth, particularly in social networks, were analyzed.*

*The cyberbullying is empirically researched to be a common phenomenon among students who use social networks. It is determined that the majority of higher education students experience psychological violence on the Internet with varying frequency, which demonstrates the prevalence of the problem and the need for further development of theoretical foundations and practical research of cyberbullying in the educational environment. It has been confirmed that safe and positive online communication should be a top priority in ensuring the rights and well-being of student youth. The obtained results demonstrate the need for measures to combat cyberbullying, including support for victims and witnesses, as well as holding cyberbullies accountable.*

**Key words:** *cyberbullying, cyber aggression, cyber victimhood, cyberbullies, students of higher education, online psychological violence, online communication.*

**Постановка проблеми.** Швидке поширення інформаційно-комунікаційних технологій, таких як Інтернет та соціальні мережі, впливають на різні аспекти життя людини, особливо на зміну принципів міжособистісної та міжгрупової взаємодії. Зростаюча потреба в простоті, швидкості та активності використання соціальних мереж стає привабливою для молоді, що сприяє виникненню нових соціально-психологічних явищ у сучасному інтернет-середовищі.

Окрім позитивних аспектів, які принесла глобальна інформатизація, потрібно відзначити зростання ризиків та загроз для психологічної та соціальної безпеки особистості у віртуальному інформаційному просторі. Особливо це стосується явища кібербулінгу, яке є серйозною проблемою для студентської молоді, оскільки вони часто ще не мають достатньої психологічної стійкості та знаходяться на етапі формування своєї соціальної ідентичності в суспільстві. Тому на сьогодні одним із найважливіших завдань є глибше дослідження явища кібербулінгу та розробка ефективних механізмів його профілактики і протидії наслідкам.

**Мета дослідження** полягає у емпіричному вивченні особливостей прояву кібербулінгу у студентської молоді.

**Результати дослідження.** Вчені з різних наукових галузей інтенсивно вивчають проблему кібербулінгу та ефективні методи його протидії: Л. Найдьонова [9] досліджує кібербулінг з точки зору медіакомпетентності; О. Грицюк, Л. Скотнікова, Н. Кирилаха, В. Черненко [3], О. Лапа [5] вивчають теоретичні аспекти виявлення та запобігання кібербулінгу.

Американські вчені R. M. Kowalski, S. P. Limber, P. Agatston розробили типологію поведінки, яка є характерною для кібербулінгу [10].

Сучасні дослідники Т. Миронюк та А. Запорожець визначають кібербулінг як сучасну форму протиправної поведінки, що проявляється у вчиненні агресивних і жорстоких дій з метою приниження людини. Ця форма поведінки використовує різноманітні інформаційно-комунікаційні засоби, такі як мобільні телефони, електронна пошта, соціальні мережі тощо [8].

П. Сміт зазначає, що кібербулінг – цілеспрямовані та агресивні дії, які вчиняються через електронні засоби комунікації. Ці дії можуть повторюватися або змінюватися з часом та спрямовані проти жертви, яка не має можливості ефективно захистити себе [11].

Л. Найдьонова описує кібербулінг як використання інформаційно-комунікаційних технологій для здійснення нападів на ровесників. Це може відбуватися як у шкільному середовищі, так і в його онлайн аналогах, таких як соціальні мережі, де міжособистісні комунікації опосередковані технологіями [9]. Дослідниця дійшла висновку, що кібербулінг виявляється у спрямованості на конкретну особу або групу людей, що робить його формою психологічного насильства в онлайн середовищі та відрізняється від інших форм негативного впливу в мережі. Згідно з її висновками, кібербулінг може бути визначений за трьома критеріями: навмисність, тривалість-повторюваність і нерівність. Ці дії можуть призвести до серйозних наслідків для жертв, тому важ-

ливо приділяти належну увагу запобіганню кібербулінгу та захисту користувачів Інтернету від психологічного тиску та насильства [9]. Дослідник С. Гіденко додає до зазначених Л. Найдьоновою засобів комп'ютерні ігри: «кібербулінг – це «цькування онлайн», що передбачає жорстокі дії з метою дошкулити, нашкодити, принизити людину з використанням інформаційно-комунікаційних засобів: мобільних телефонів, електронної пошти, соціальних мереж, форумів, блогів, онлайн відеоігор» [2, с. 26].

І. Лубенець підкреслює, що кібербулінг може мати руйнівний вплив, оскільки включає в себе загрози для фізичного, психологічного здоров'я і навіть життя людини [6].

В. Бедан у межах теоретичного дослідження описала наслідки кібербулінгу для його жертв у віртуальному просторі, які можна умовно поділити на чотири категорії: фізичні, психологічні, емоційні та психосоціальні. Фізичні наслідки включають головний біль, розлади сну, втому, втрату апетиту та проблеми з травленням. Психологічні наслідки охоплюють стрес, депресію, самоушкодження. Емоційні наслідки виявляються у відчуттях страху, жаху, тривоги, туги, смутку, образи та приниження. Психосоціальні наслідки полягають у почуттях ізоляції, самотності та соціального неприйняття [1].

Соціально-психологічний підхід до вивчення явища кібербулінгу прослідковується у дослідженнях О. Лапи [5], О. Міхєвої, М. Корнієнко [7], Л. Найдьонової [9], R. M. Kowalski, S. P. Limber, P. Agatston [10], Грицюк О. С., Кирилах Н. Г., Черненко В. П., Скотнікова Л. Н. [3], колективу авторів на чолі з П. Смітом [11]. Проте недостатність досліджень у цій області, бажання привернути увагу до проблеми та продемонструвати її актуальність стали визначальними факторами для аналітичного огляду наукових праць та проведення емпіричного дослідження щодо кібербулінгу серед здобувачів вищої освіти.

**Аналіз результатів дослідження.** Емпіричне дослідження проводилось на базі Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. У дослідженні взяли участь 60 респондентів-здобувачів вищої освіти першого (бака-

лаврського) рівня факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи.

Проаналізувавши результати бесід та анкетування щодо дослідження кібербулінгу у студентському середовищі, ми визначили, що більшість опитуваних нами здобувачів вищої освіти є потенційними жертвами кібербулінгу, а саме 73%, тобто ці студенти можуть стати об'єктом онлайн-цькування, загрози та негативної поведінки з боку інших людей в Інтернеті. Це може включати в себе такі форми, як образи, спроби викликати відчуття неспокою, поширення вульгарної або образливої інформації, розповсюдження особистих даних тощо.

За даними результатів анкети, частими свідками кібербулінгу є 18% респондентів. Це студенти, які не потерпають більшим чином від кіберцькування, але стали свідками кібербулінгу, агресивної чи образливої поведінки в мережі Інтернет, спрямованої проти інших осіб. Це може включати в себе публікацію образливих коментарів, загрозу, розповсюдження компрометованої інформації, цифровий блог, розпалювання чуток тощо. Зазвичай, свідки образ в Інтернеті можуть багато внести в боротьбу з цим явищем, підтримати жертву та сприяти побудові позитивного та безпечного онлайн-спілкування.

Кібербулерами за результатами дослідження виявлено 9% студентів, які можуть опублікувати особисту, вигадану або перекручену інформацію про свою жертву, як правило, осоромити її перед іншими, вони створюють фейкові фотографії або відео для наклепу на жертву. Такі студенти не лише руйнують приватність інших, але й можуть розвинути у жертви депресію, тривожність та навіть спонукати до самогубства (рис. 1).



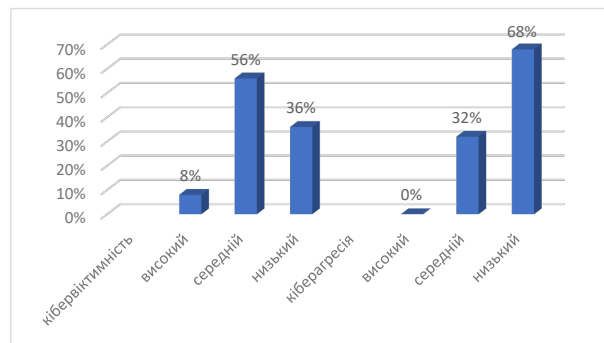
**Рис. 1. Результати дослідження кібербулінгу студентів**

Згідно з отриманими даними опитувальника ECIPQ (адаптація Л. Найдьонової за версією М. Герера-Лопес), було визначено рівень кібервіктимності та кіберагресії.

Досліджено, що лише 8% респондентів мають високий рівень кібервіктимності. Це вказує на те, що невелика частина користувачів вразлива на кібервіктимність. Середній рівень кібервіктимності, який складає 56% осіб, свідчить про те, що більшість користувачів стикаються з певним рівнем кіберзагроз та ризиків. Це може включати спроби фішингу, образ, погрози та інші атаки, які призводять до дискомфорту. Цей показник можна розглядати як виклик для удосконалення системи кібербезпеки та підвищення свідомості користувачів щодо захисту їхніх даних. Низький рівень кібервіктимності, що становить 36% осіб, може свідчити про те, що частина користувачів мають високий рівень безпеки в Інтернеті та приймають заходи для захисту своїх особистих даних та інформації. Однак це також може вказувати на те, що ці користувачі можуть виявляти агресивність у мережі.

Результати нашого дослідження засвідчили, що 32% респондентів проявляють середній рівень кіберагресії. Позитивним є той факт, що 68% учасників дослідження виявили низький рівень кіберагресії. Це свідчить про те, що здобувачі вищої освіти виявляють менше агресивності та негативних дій у кіберпросторі. Це може бути індикатором того, що вони виявляють більше поваги до інших користувачів та мають більше емпатії та розуміння в онлайн-середовищі. Однак це також може означати, що вони можуть стати мішенню для кіберагресії з боку інших студентів (рис. 2).

Під час дослідження не було виявлено здобувачів вищої освіти з високим рівнем кіберагресії. Це може бути позитивним сигналом, оскільки ці здобувачі не представляють загрози в онлайн-середовищі, проте вони також можуть бути беззахисними перед кібератаками, і є ризик, що ситуація може погіршитися в майбутньому. Тому на цьому етапі важливо розглянути організаційні та освітні заходи забезпечення кібербезпеки.



**Рис. 2. Результати дослідження рівня кібервіктимності та кіберагресії**

Результати дослідження рівня кібервіктимності і кіберагресії констатують необхідність активних заходів для підвищення кібербезпеки, розвитку освіти й свідомості користувачів стосовно кіберзагроз та їх захисту.

Інтерпретація результатів опитувальника Д. Ольвеуса для оцінки рівня булінгу і ресурсів протистояння цькуванню в закладі вищої освіти (адаптація Л. Найдьонової, Н. Дятел) передбачає звітний аналіз отриманих даних. Тому, проаналізувавши дослідження, ми можемо зробити такі висновки.

На запитання про те, чи отримували здобувачі вищої освіти образливі прізвиська, насмішки в соціальних мережах, які зачіпали їх, відповіли наступне: 42% осіб зазначили, що це траплялося кілька разів за місяць, або й частіше. 25% респондентів стверджують, що подібні ситуації відбувалися кожного тижня або навіть кілька разів на тиждень. Більше ніж половина опитаних регулярно зазнає цього типу онлайн-цькування, що може серйозно вплинути на їхню психологічну та емоційну стабільність. Тим не менш, є і позитивні дані: 33% респондентів зазначили, що їм не доводилося стикатися з подібними ситуаціями. Це позитивний результат, оскільки вони уникають негативних емоційних наслідків, пов'язаних із цим видом онлайн-цькування.

На запитання «Інші студенти навмисно не залучали мене у спільні події, виключали мене зі свого кола друзів або повністю ігнорували мене в соціальних мережах», 53% осіб зазначили, що їх не включали до спільної діяльності, чи ігнорували в соціальних мережах один або

два рази на місяць. 18% студентів зазнали такого виключення щотижня або кілька разів на тиждень, а 29% респондентів не мали досвіду подібної соціальної ізоляції. Ці дані свідчать про те, що проблема соціальної ізоляції у студентському середовищі є досить поширеною. Дослідження показало, що більше половини здобувачів вищої освіти відчувають себе виключеними принаймні один раз на місяць. Така ізоляція може приймати різні форми, включаючи відмову від запрошень на події та активне ігнорування в соціальних мережах.

Згідно з опитуванням, 28% здобувачів вищої освіти відчули на собі негативний вплив пліток, які розповсюджувалися в соціальних мережах, раз або двічі на місяць. Ще 22% осіб зазнали цього щотижня або навіть кілька разів на тиждень. Однак половина респондентів (50%) не відчули негативного впливу соціальних мереж на своє життя. Ці дані вказують на те, що більшість користувачів можуть відчувати позитивні або нейтральні наслідки від своєї активності в соціальних мережах.

Після аналізу відповідей на запитання про випадки знущання через цифрові пристрої було виявлено, що 47% здобувачів вищої освіти засвідчили цю проблему, хоча в різних частотах. Загалом, понад половина досліджуваних, а саме 53%, зазначили, що не стикалися з негативними повідомленнями або дзвінками через Інтернет або мобільні пристрої. Такі дані свідчать про поширеність цього явища серед досліджуваної групи людей.

Наступні запитання продемонстрували нам, скільки відсотків осіб були власне залучені до певних випадків негативного ставлення до інших у віртуальному просторі, тому ми отримали такі результати дослідження важливих нам запитань.

Після аналізу питання про участь у знущанні над іншими у соціальних мережах за останні місяці ми отримали наступні результати: 28% досліджуваних визнали, що така поведінка була для них рідкісною, відбувалася лише раз або двічі на місяць, що може свідчити про нещодавній початок цього виду активності або її випадковість. Ще 20% зазначили, що здійснюють знущання хоча б раз на тиждень або навіть кілька разів, що може вказувати на регулярність такої поведінки і ство-

рює серйозну проблему для їхніх жертв. Проте є позитивна динаміка в тому, що 52% респондентів відповіли, що вони не займаються знущанням над іншими в соціальних мережах. Це свідчить про те, що більшість досліджуваних утримуються від такої негативної активності.

Відповіді здобувачів вищої освіти на питання «Я надсилав(ла) злі або образливі повідомлення, картинки, телефонував(ла) або інакше використовував(ла) телефон або комп'ютер» показали нам наступні результати: 22% досліджуваних осіб визнали, що час від часу надсилали образливі повідомлення. Це включає тих, хто робив це раз або двічі на місяць. Ще 18% здобувачів вищої освіти відповіли, що надсилали образливі повідомлення зі значною регулярністю та зазначили, що робили це раз на тиждень або кілька разів на тиждень. Ця група виявляє більш постійну тенденцію надсилання образливих повідомлень. Решта опитаних, які складають 60%, заявили, що не надсилали образливі повідомлення іншим людям. Це свідчить про те, що більшість учасників дослідження не мають такої негативної тенденції до надсилання образливих повідомлень.

Отримані результати дослідження вказують на широке поширення проблеми кібербулінгу в студентському середовищі, на високу частоту випадків цього явища серед здобувачів вищої освіти, а також на важливість подальшого розвитку теоретичних основ і проведення практичних досліджень щодо психологічного насильства в Інтернеті.

**Висновки.** Кібербулінг розглядається як форма цькування учасників освітнього процесу, яка відбувається через використання електронних комунікаційних засобів. Це – поведінка, коли одна особа або група осіб намагається завдати шкоди, залякувати, тиснути або переслідувати іншу особу. Така поведінка може включати надсилання загрозливих або образливих повідомлень, публікацію негативних коментарів у соціальних мережах, розповсюдження приватної інформації без дозволу, фотомонтаж й інші дії, спрямовані на спричинення психологічної та емоційної шкоди жертві.

Емпірично досліджено, що кібербулінг є поширеним явищем серед здобувачів

вищої освіти, які користуються соціальними мережами. Результати дослідження засвідчують, що більшість здобувачів вищої освіти відчують на собі психологічне насильство в Інтернеті з різною періодичністю, що демонструє поширеність проблеми і необхідність подальшої розробки теоретичних засад та практичних досліджень кібербулінгу в освіт-

ньому середовищі. Отримані результати дослідження наголошують на необхідності проведення заходів для боротьби з кібербулінгом, що включають підтримку потерпілих та свідків, а також покладання відповідальності на кібербулерів. Безпечне і позитивне онлайн-спілкування повинно бути головним пріоритетом у забезпеченні прав та добробуту студентської молоді.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Бедан В.Б. Проблема кібербулінгу у молодіжному середовищі : теоретичний аналіз. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 1. С. 42–47. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/163>
2. Гіденко Є.С. Кібербулінг : насильство в соціальній мережі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2021 № 50. С. 29–29.
3. Грицюк О.С., Кирилаха Н.Г., Черненко В.П., Скотнікова Л.Н. «Школа протидії кібербулінгу» на базі факультативу з інформатики як засіб створення безпечного освітнього середовища. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. С. 94–98. DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.83.14>
4. Зварич І. Булінг у закладах освіти України і США. *Нова педагогічна думка*. 2020. № 2. С. 1–5.
5. Лапа О.В. Явище кібербулінгу як соціально-педагогічна проблема віртуального спілкування сучасних дітей та молоді. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. 2013. Вип. 192(1). С. 291–298
6. Лубенець І. Кібернасильство (кібербулінг) серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. № 3. 2016. С. 178–182.
7. Міхеєва О.Ю., Корнієнко М.М. Кібербулінг як соціально-педагогічна проблема. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 247–251.
8. Миронюк Т.В., Запорожець А.К. Кібербулінг в Україні – соціально небезпечне явище чи злочин: визначення та протидія. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. № 2(16). 2018. С. 275–284.
9. Найдьонова Л.А. Кібербулінг у підлітковому рейтингу інтернет-небезпек. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. Вип. 1. 2018. С. 141–159.
10. Kowalski R. M., Limber S. P., Agatston P. W. *Cyber bullying: bullying in the digital age*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2008. 218 p.
11. Smith P.K. *Cyberbullying & ciberagresión*. A. Ovejero, P. K. Smith, & S. Yubero (Eds.), El acoso escolar su prevención: Perspectivas internacionales. Madrid : Biblioteca Nueva, 2013. pp. 173–190.

#### REFERENCES:

1. Bedan, V.B. (2022). Problema kiberbulinhu u molodizhnomu seredovishchi: teoretichnyi analiz [The problem of cyberbullying in the youth environment: theoretical analysis]. *Dniprovskiy naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava – Dnipro scientific journal of public administration, psychology and law*, 1, 42–47. Retrieved from: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/163> [in Ukrainian].
2. Hidenko, Ye.S. (2021). Kiberbulinh : nasylstvo v sotsialnii merezhi [Cyberbullying: violence in a social network]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia : Yurysprudentsiia – Scientific Bulletin of the International University of the Humanities. Series: Jurisprudence*, 50, 29–29 [in Ukrainian].
3. Hrytsiuk, O.S., Kyrylakha, N.H., Chernenko, V.P., & Skotnikova, L.N. (2022). "Shkola protydii kiberbulinhu" na bazi fakultatyvu z informatyky yak zasib stvorennia bezpechnoho osvitnioho seredovishcha ["SCHOOL OF ANTI-CYBERBULLING" based on the computer science optional

subject as a means of creating the safe educational environment]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*, pp. 94–98. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.83.14> [in Ukrainian].

4. Zvarych, I. (2020). *Bulinh u zakladakh osvity Ukrainy i SSHA. Nova pedahohichna dumka [Bullying in educational institutions of Ukraine and the USA. A new pedagogical thought]*, 2, 1–5 [in Ukrainian].

5. Lapa, O.V. (2013). Yavlyshche kiberbulinhu yak sotsialno-pedahohichna problema virtualnoho spilkuvannia suchasnykh ditei ta molodi [The phenomenon of cyberbullying as a socio-pedagogical problem of virtual communication of modern children and youth]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriya: Pedahohika, psykholohiia, filosofiia – Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Series: Pedagogy, psychology, philosophy*, 192(1), 291–298 [in Ukrainian].

6. Lubenets, I. (2016). Kibernasylstvo (kiberbulinh) sered uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Cyber violence (cyberbullying) among students of general educational institutions]. *Natsionalnyi yurydychnyi zhurnal : teoriia i praktyka – National Law Journal: Theory and Practice*, 3, 178–182 [in Ukrainian].

7. Mikheieva, O.Yu., & Korniienko M.M. (2018). Kiberbulinh yak sotsialno-pedahohichna problema [Cyberbullying as a socio-pedagogical problem]. *Molodyi vchenyi – The young scientist*, 11 (63), 247–251 [in Ukrainian].

8. Myroniuk, T.V., & Zaporozhets, A.K. (2018). Kiberbulinh v Ukraini – sotsialno nebezpechne yavlyshche chy zlochyn : vyznachennia ta protydiia (Cyberbullying in Ukraine as a socially dangerous phenomenon or a crime: definition and countermeasures). *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Juridical journal of the National Academy of Internal Affairs*, 2(16), 275–284 [in Ukrainian].

9. Naidionova, L.A. (2018). Kiberbulinh u pidlitkovomu reitynhu internet-nebezpek [Cyberbullying in the teenage ranking among Internet dangers]. *Psykhologichni nauky : problemy i zdobutky – Psychological sciences: problems and achievements*, 1, 141–159 [in Ukrainian].

10. Kowalski, R.M., Limber, S.P., & Agatston, P.W. (2008). *Cyber bullying: bullying in the digital age*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 218 p.

11. Smith, P.K. (2013). Cyberbullying & ciberagresión. A. Ovejero, P. K. Smith, & S. Yubero (Eds.), *El acoso escolar su prevención: Perspectivas internacionales*. Madrid: Biblioteca Nueva, pp. 173–190 [in Spanish].